

Kijowski, Jerzy

Obraz miasta i powiatu ostrołęckiego w czasach młodości Witolda Gomułickiego

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 23, 45-52

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

OBRAZ MIASTA I POWIATU OSTROŁĘCKIEGO W CZASACH MŁODOŚCI WITOLDA GOMULICKIEGO

THE PICTURE OF TOWN AND OSTROLEKA DISTRICT IN YOUTH OF WITOLD GOMULICKI

Witold Gomulicki urodził się w 1848 r., a więc niemal dokładnie w połowie XIX wieku i właśnie mniej więcej do tego okresu czasu odniesę się w swoim artykule. Oczywiście mniej więcej, trudno bowiem przedstawić obraz miasta i powiatu z precyzją do kilku lat, będę więc starał się go odtworzyć w cezurze wiekowej sięgającej lat kilkudziesięciu. Odnosząc się do ważnych wydarzeń z historii Polski, a równocześnie i naszego regionu będą to głównie lata między powstaniem listopadowym, a powstaniem styczniowym. Obszarowo rzecz biorąc moje rozważania dotyczyć będą miasta Ostrołęki oraz powiatu ostrołęckiego, z tym że raczej nie w ówczesnym a w obecnym kształcie.

Ostrołęka była wówczas stolica powiatu ostrołęckiego, ten z kolei należał do województwa płockiego, od 1837 r. do guberni płockiej, po 1866 r. do guberni łomżyńskiej. Powiat ostrołęcki do 1866 r. był niezmienny w stosunku do czasów pruskich, obejmując obszar poprzednich trzech powiatów: ostrołęckiego, ostrowskiego i nurskiego, w którym znajdowało się 7 miast i miasteczek (Ostrołęka, Andrzejewo, Myszyniec, Ostrowia, Brok, Czyżew i Nur). Ogółem był to obszar około 5 tysięcy km kw. (dzisiaj 2099 km). Powiat dzielił się na parafie, a po 1864 r. na gminy. W 1845 r. były to następujące parafie: Andrzejewo, Brok, Czerwin, Czyżewo, Goworowo, Jasienica, Jelonki, Kadzidło, Kleczkowo, Myszyniec, Nur z filią Boguty, Ostrołęka, Ostrów, Piski, Poręba, Rosochate, Rzekuń, Troszyn, Wąsewo, Zaręby i Zuzela, w sumie 21 parafii¹. Po 1866 r. po zmniejszeniu obszaru powiatu ostrołęckiego i podziale na gminy (od 1864 r.) w jego skład wcho-

* dr nauk humanistycznych w dziedzinie historii, wiceprezes Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego.

¹ Archiwum Łomżyńskie, Interesa konsystorskie przez dziekana ostrołęckiego odbywane 1820-1823, sygn. II 82, k. 50

działy gminy: Czerwin, Dylewo, Goworowo, Myszyniec, Nakły, Nasiadki, Piski, Rzekuń, Szczawin, Troszyn i Wach.

Ostrołęka wyszła z wojny polsko-rosyjskiej bardzo zniszczona głównie w wyniku toczącej się tu bitwy z 26 maja 1831 r. Miasto utraciło ponad połowę domów m. in. bardzo ucierpiał kościół farny i kościół oraz klasztor bernardyński, jak też ratusz rynek i ulica Ławska (obecnie Bartosza Głowackiego). Całkowitemu zniszczeniu uległa osada fabryczna zwana fabryką włókienniczą lub Nowym Miastem budowana na prawym brzegu Narwi.

Liczba mieszkańców wynosiła 1666 mieszkańców. Sukcesywnie następował jej wzrost, ale szybsze jego tempo nastąpiło dopiero w latach osiemdziesiątych XIX w. W 1847 r. liczba mieszkańców wynosiła 2 042 osoby (w tym 1 027 Polaków i 1 015 Żydów)², w 1883 r. około 5 000³, a w 1897 r. 7965 z przedmieściami (z wojskiem prawie 13 000)⁴. Znaczny wpływ na zmniejszenie liczby ludności miała epidemia cholery, która nawiedziła miasto w 1832 r.. Omawiany okres należy do jednego z najgorszych w całej ponad 600-letniej historii miasta charakteryzując się znacznym zastojem w życiu miasta, a nawet cofnięciem się w poziomie rozwoju do czasu sprzed 1826 r., czyli momentu rozpoczęcia budowy osady włókienniczej. Był to okres zdecydowanej stagnacji gospodarczej. Nie wiele przyniosła Ostrołęce pomoc władz centralnych. Wprawdzie miasto otrzymało pewne wsparcie władz centralnych jako rekompensata za straty wojenne, ale były one stanowczo niewystarczające w stosunku do potrzeb.

Władze miasta składały się z burmistrza i ławników. Burmistrz (od 1837 r.) był mianowany przez gubernatora, zaś ławnicy (jedynie z głosem doradczym) wybierani przez mieszkańców miasta. Burmistrz wspólnie z ławnikami tworzył Urząd Muncypalny przemianowany w 1842 r. na Magistrat. W mieście nadal funkcjonowały cechy, których w połowie XIX w. było siedem: szewców, piekarzy, krawców, rzeźników, kowali, garncarzy i stolarzy. Poza cechami pozostawali Żydzi trudniący się przede wszystkim handlem i rzemiosłem.

Oprócz Polaków i Żydów byli w Ostrołęce również Rosjanie zarówno urzędnicy, jak też wojskowi. W 1847 r. rozpoczęto w Ostrołęce wznoszenie pomnika w miejscu walk 26 maja 1831 r. sławiącego zwycięstwo wojsk carskich nad Polakami.

W mieście istniała tylko jedna szkoła, do której uczęszczało od 60 do 70 dzieci, zaś w 1858 r. otwarto szkołę rzemieślniczą. Bardzo słabo wyglądało szkolnictwo w powiecie. W połowie XIX wieku szkoły istniały w takich miejscowościach jak: Czerwin, Goworowo, Kadzidło, Kleczkowo, Myszyniec, Piski, Rzekuń i Troszyn. Jeden uczeń na wsi przypadał na około 70 mieszkańców, a liczba analfabetów w powiecie wynosiła ponad 80%. Przed powstaniem styczniowym uczono po pol-

² Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD), Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych (KRSW), akta m. Ostrołęki z lat 1832-1868, 4443-4460

³ Pamiatnija knizka łomżinskoj guberni, 1883 r., s. 14; Podana jest tam liczba 7050 mieszczan, ale około 2 000 stanowili w tym mieszkańcy Myszyńca

⁴ Z. Niedziałkowska, *Ostrołęka. Dzieje miasta.*, wydanie czwarte, Ostrołęka 2002, s. 185

sku, ale od 1840 r. zalecano język rosyjski jako przedmiot. Oprócz szkół publicznych istniały także nielegalne szkoły prywatne działające najczęściej w sezonie zimowym. Bardzo często nauczycielami byli organisci lub księża.

Największą inwestycją w mieście w tym okresie była budowa szpitala powiatowego. Podczas pobytu cara Mikołaja I w Ostrołęce w 1840 r. mieszczanie zwrócili się do niego z prośbą o wsparcie finansowe i otrzymali je. Była to zapomoga pieniężna od rządu oraz wynagrodzenie za budynki zniszczone w czasie wojny. Środki uzyskiwano także z dobrowolnych ofiar mieszkańców powiatu ostrołęckiego i sąsiednich. Rząd przyznał również bezpłatnie drzewo na budowę, które bezinteresownie zwozili okoliczni ziemianie. Sami ostrołęczanie wykonywali cegłę. Inicjatorem budowy szpitala była Powiatowa Rada Opiekuńcza i jej prezes Józef Glinka. Ogólny koszt budowy szpitala wyniósł około 5 tysięcy rubli, z czego ponad połowę w różny sposób zebrali mieszkańcy.

Budynek oddany został do użytku jesienią 1848 r. Był to duży, piętrowy budynek, w stylu neoklasycystycznym, przy ul. Farnej (obecnie Szpitalna). Liczył 11 sal i przewidywano w nim 40 łóżek. Przyjmowani byli do niego wszyscy chorzy bez względu na narodowość i wyznanie poza chorymi umysłowo. Jedna sala była przeznaczona dla wojskowych zgodnie z decyzją rządu, który na ten cel przyznał specjalny dodatek w kwocie 750 rubli. Szpital nosił nazwę – Szpital Powiatowy Świętego Józefa w Ostrołęce przy czym swe imię otrzymał w celu uhonorowania zasług Józefa Glinki – prezesa Powiatowej Rady Opiekuńczej pochodzącego z najbogatszej w ostrołęckim rodzinie Glinków ze Szczawina.

W połowie XIX w. niemalże równocześnie zostały odrestaurowane obydwie ostrołęckie kościoły: farny oraz Bernardynów. Zostały one bardzo zniszczone podczas bitwy. W klasztorze bowiem bronili się „Czwartacy”, których wyparto ostatecznie ogniem z dział, zaś kościół farny niemal cały dzień znajdował się na linii ognia. W wyniku tego całkowitemu zniszczeniu uległ dach, naruszone zostało sklepienie, spłonęła też dzwonnica i stopione dzwony. Ucierpiały także domy na placu kościelnym, i dom kościelny, w którym mieściła się szkoła i wikariat. Środki na odbudowę świątyni pochodziły przede wszystkim z dobrowolnych składek mieszkańców i pewnym wsparciu finansowym władz państwowych. Przy odbudowie kościoła farnego wbudowano w jego zewnętrzne ściany kule armatnie pochodzące z wojen szwedzkich oraz bitwy z 26 maja 1831 r., które istniały jeszcze do końca lat siedemdziesiątych XX wieku. Na nowo otoczony został murem cmentarz przykościelny, i cmentarz parafialny, wybudowano murowaną dzwonnice, wyremontowano organy, odnowiono wnętrze kaplicy Matki Boskiej Różańcowej wraz z obrazem i umieszczono w niej nowy obraz pod wezwaniem Ukrzyżowania Chrystusa oraz zbudowany został dom kościelny. Wszystkie te prace prowadził niezwykle zasłużony dla Ostrołęki proboszcz Wojciech Dłużniewski.

Z osobą tego właśnie kapłana wiąże się tzw. legat, czyli zapis na rzecz miasta znajdujący się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie⁵, a którego obszerne fragmenty pozwolę przytoczyć. Czynię to zarówno ze względu na ważność

⁵ AGAD, Rada Główna Opiekuńcza Szpitali (dalej RGOS), sygn. 309

zapisu jak też w celu zaprezentowania ówczesnego języka nieco odbiegającego od współczesnego: Testament własnoręczny księdza Wojciecha Dłużniewskiego, proboszcza kościoła parafialnego Ostrołęki, spisany w dniu trzecim (piętnastym) kwietnia tysiąc osiemset pięćdziesiątego szóstego roku. (...) Ja niżej na podpisie wyrażony, będąc zdrowym na umyśle, a słabym na ciele, dręczony codziennie boleścią w boku prawym i dlatego spodziewającym się nagłego zgonu, czynię następujące rozporządzenie moje co do pogrzebu mojego i co do pozostałości po mnie.

1. Pogrzeb ma być skromny bez żadnej wystawy, na który przeznaczam złotych sześćset, z których kapłani przybyli na mój pogrzeb, organiści i słudzy kościelni mają być opłaceni, Kapłani tak świeccy, jak i zakonni raczą przyjmując po złotych trzydzieści, organiści po złotych dziesięć i słudzy kościelni także po złotych dziesięć. Nadto klasztorowi ostrołęckiemu przeznaczam złotych 100 i dziekanowi oddzielnie złotych 100. Na jałmużnę dla ubogich chrześcijan i Żydów przeznaczam po złotych 100
2. Domek mój własny na ulicy Farskiej położony, najbliższy kościoła, gdzie mieszka p. Litzbrand przeznaczam i zapisuję dla ubogich parafian, moich starców obojga płci, który ma nosić tytuł: Christo in parperibur i oddaje go pod zarząd magistratu ostrołęckiego, pod nadzorem Naczelnika powiatu ostrołęckiego, rządu gubernialnego, komisji Rządzącej (...) Ubodzy mogą w nim mieszkać, i z kwesty utrzymywać się pod nadzorem wybranego dla siebie przełożonego
3. Drugi mój własny domek gdzie mieszka Pan Domeby obywatel, po moim zgonie ma być sprzedany. Fundusz zaś z niego zebrany ma być do masy mojej zaliczonym, z której do sumy zapisanej do kościoła ostrołęckiego dwa tysiące złotych. Dla kościoła ojców bernardynów złotych tysiąc

Na egzekutorów tego mojego testamentu przeznaczam:

1. Dębskiego – Naczelnika powiatu
2. Andrzeja Palichowskiego – burmistrza Ostrołęki

Pieniądze miały być wpłacone do Banku Rządowego Warszawskiego i z tej kwoty sukcesywnie wypłacane odsetki⁶.

Z powyższego zapisu wynika kilka wniosków. Po pierwsze i najważniejsze – olbrzymia – i powiedzmy szczerze – rzadko spotykana wówczas i obecnie szczodrobliwość księdza Wojciecha Dłużniewskiego, który cały majątek swego życia przeznaczył na cele charytatywne, po drugie dość duża zamożność proboszcza ostrołęckiego, którą można go szacować na kilkaset tysięcy złotych, co z kolei wystawia dobre świadectwo ofiarności mieszkańcom Ostrołęki i okolic, z których ofiar przede wszystkim owa zamożność księdza wynikała. Faktem jest, iż dzięki temu w Ostrołęce kościoły wzmocniły się pod względem materialnym oraz, że rozpoczął funkcjonowanie jakże bardzo potrzebny dom dla ubogich i bezdomnych.

Jeśli chodzi o powiat ostrołęcki to w połowie XIX wieku zaszły w nim zasadnicze zmiany. W części południowej tzw. szlacheckiej nastąpiło znaczne roz-

⁶ Tamże

drobnienie gospodarstw spowodowane wzrastającym przyrostem naturalnym i brakiem możliwości ekstensywnego wykorzystywania ziemi. Istniała również na tym terenie wielka własność ziemska. Majątki obszarne znajdowały się m.in. w Szczawinie należący do rodziny Glinków (około 2500 ha – największy majątek w powiecie), który w swych nowelach opisywał Adolf Dygasiński, Ponikwi Małej, Brzeźnie, Kuninie, Górach, Jemielistym, Kobylinie, Czerniach, Susku Starym, Czerwinie, Grodzisku, i Czarnowcu.

W części północnej czyli kurpiowskiej powiatu następował nadal (zapoczątkowany w drugiej połowie XVIII w.) upadek tzw. przemysłów leśnych (myślistwo, bartnictwo, smolarstwo, rudnictwo), a rozwijało się rolnictwo. Upadek myślistwa spowodowany został przez zakaz posiadania broni palnej przez Kurpiów wprowadzony przez rząd carski w 1816 r. i bardzo boleśnie odczuty przez Kurpiów:

Hej bracie – łza, łzę goni,
serce z żalu pęka
Już Kurpik nie ma broni
Las pod zwierzem stęka

Hej, moja ci zabrali
Gwintówkę z lotkami
I jeszcze się naśmiewali
Com ją żegnał łzami.

Inna przyczyna upadku myślistwa to zmniejszające się obszary leśne i zmniejszająca się ilość zwierzyny, przy czym niektóre gatunki już bezpowrotnie opuściły Puszcę (tur, żubr, niedźwiedź).

Upadało także bartnictwo. Już za czasów pruskich bartnicy stracili swoje dawne prawa i zostali zrównani z innymi mieszkańcami Puszczy, następnie zaczęły sukcesywnie wzrastać podatki za użytkowanie barci, i wreszcie w 1837 r. rząd zakazał bartnikom wstępu do lasu, Próby osadzania roi pszczelich z lasu w ulach przydomowych nie powiodły się i pszczelarstwo upadło odradzając się dopiero ponad stu latach.

Dość znaczną rolę w gospodarce odgrywało bursztyniarstwo. Bursztyn kopano na podmokłych łąkach, w lasach i na polach. Kopalnie bursztynu były w większości dzierżawione przez Żydów, którzy z kolei wnosili opłaty do skarbu państwa. Z bursztynu wyrabiano ozdoby, korale, fajki oraz zabawki. W połowie XIX w. były dwie fabryki bursztyniarskie: jedna w Ostrołęce i druga w Myszyńcu. Po wprowadzeniu przez rząd carski zakazu kopania bursztynu zajęcie to znacznie poupadło.

Zanikło również rudnictwo żelaza, dość popularne na Kurpiach. Kuźnice istniały w kilku miejscowościach m. in. w Lelisie, Przystani i Olszówce (dzisiejsza Olszewka), o czym możemy się dowiedzieć z lustracji starostwa ostrołęckiego z 1789 r. Wieś Olszówka, położenie ma swoje na gruncie bagnistym, środkiem tej wsi jest staw zarosły, do którego idzie woda z rzeki Omulwi, rowem przekopanym;

ma ta wieś w sobie na stawie kuźnicę, w której się wyrabia żelazo ordynaryjne, do samych tylko narzędzi rolnych zdadne. (...) Rudy zaś ta wieś do żelaza nie ma swojej, tylko jej po wsiach szlacheckich dostaje. I druga informacja tym razem o Lelisie gdzie kuźnica była od 1569 r. prowadzona przez rodzinę Parzychów: We wsi Lelisie za Rozogą również była kuźnica zamknięta później wskutek niszczenia boru, z którego wypalano węgiel do wytapiania rudy potrzebny. Przyczyn likwidacji kuźnic w Puszczy Kurpiowskiej było kilka. Po pierwsze żelazo fabryczne, wytapiane z węgla kamiennego było lepsze i tańsze. Po drugie zasoby kurpiowskiej rud darniowej stopniowo wyczerpywały się i wreszcie po trzecie nie pozwalały na trzebieenie lasów celem wypalanie drewna na węgiel drzewny.

Podstawą utrzymania ludności Kurpiowszczyzny stało się rolnictwo, które jednak w porównaniu z innymi terenami znajdowało się w trudnej sytuacji. Główną przyczyną tego stanu miała niska jakość gleb, przede wszystkim w części północnej i niekorzystna struktura użytków rolnych (w niektórych gminach np. Myszyniec, czy też Dylewo procent gruntów ornych w stosunku do obszaru wynosił odpowiednio 14 i 35 %). Równie niekorzystnie przedstawiała się struktura gospodarstw pod względem wielkości, bowiem w 1859 r. ogromną większość stanowiły gospodarstwa o wielkości poniżej 21 mórg, a wśród nich z kolei znaczny procent stanowiły gospodarstwa do 6 mórg, z których użytkowania nie mogła się utrzymać przeciętna rodzina. Podkreślić również należy niską wydajność naszego, ówczesnego rolnictwa spowodowaną archaicznym systemem trójpolówki (przy powszechnie stosowanym na świecie płodozmianie) i zacofaniem technicznym (drewniana socha, cepy, brak maszyn i nawożenia nawozami sztucznymi).

Coraz bardziej znaczącą rolę w gospodarce powiatu zaczęły odgrywać zajęcia pozarolnicze, szczególnie rzemiosło. Według statystyk w roku 1810 w powiecie było aż 785 rzemieślników, z tym że był to, jak to już wcześniej wspomniałem, duży powiat, a poza tym większość ich była skupiona Ostrołęce, oraz w innych miastach i miasteczkach.

Pewnych dochodów dostarczało także tkactwo. Powiat ostrołęcki w tym czasie posiadał największą produkcję płótna w całej guberni płockiej a sprzedaż tych wyrobów głównie na jarmarkach i targach dostarczała wprawdzie niewielkich, ale stałych środków dla gospodarstw wiejskich. W połowie XIX w. a konkretnie w latach 1846-1856 Kurpie nawiedziła fala różnorodnych klęsk m. in. ulewne deszcze, upały i susze, które doprowadziły wiele rodzin do skrajnej biedy. Wtedy to Kurpie złożyli w kościele kadziłańskim w 1857 r. przyrzeczenie zaprzestania picia wódki. Było to tzw. „wyrzecisko”, które było dotrzymywane przez niemal pół wieku aż do wybuchu I wojny światowej. Pito za to znacznie więcej piwa i to nie miejscowego wyrobu, czyli kozicowego (bezalkoholowego), a miastowego głównie „bawarskiego” (akoholowego).

Poprawa gospodarstwa w powiecie ostrołęckim nastąpiła dopiero w końcu XIX wieku, co wiązało się z większą wydajnością w rolnictwie i powszechnym rozwojem hodowli szczególnie bydła, Również i dla Ostrołęki są to „tłustsze lata”, na co wpływ miało powstanie kolei (1891) i skoszarowanie w Wojciechowicach garnizonu rosyjskiego.

BIBLIOGRAFIA

I. Źródła archiwalne

1. Archiwum Główne Akt Dawnych
 - Rada Główna Opiekuńcza Szpitali, sygn. 309
 - Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych (KRSW), akta m. Ostrołęki z lat 1832-1868, 4443-4460
2. Archiwum Łomżyńskie, Interesa konsystorskie przez dziekana ostrołęckiego odbywane 1820-1823, sygn. II 82, k. 50
3. Pamiatniaja kniżka łomżinskoj guberni, 1883 – 1914

II. Opracowania

1. Dobroński A. Grębecka W. (red.) 2004. *Narew w dziejach i współczesności Mazowsza i Podlasia*. Łomża.
2. Gawarecki W. H., 1828-1830. *Pamiętnik historyczny Płocki*. Warszawa.
3. Gieysztorowa I., Zahorski A., Łukasiewicz J. 1968. *Cztery wieki Mazowsza. Szkice z dziejów 1529 – 1914*. Warszawa.
4. *Kronika Parafii Ostrołęka* (w posiadaniu parafii p.w. W.N.M.P. w Ostrołęce)
5. Niedziałkowska Z. 2002. *Ostrołęka. Dzieje miasta*. Ostrołęka.
6. *Ostrołęka na tle innych miast mazowieckich XIX i XX w.* Ostrołęka, 1998.
7. Rusiński W. 1968. *Rozwój gospodarczy ziem polskich w zarysie*. Warszawa.
8. *Wczoraj, dziś i jutro ochrony zdrowia na Kurpiowszczyźnie*. Ostrołęka, 2002.
9. Zielińska E. 1990. *Wpisani w historię. Słownik biograficzny województwa ostrołęckiego*. Ostrołęka.

STRESZCZENIE

Artykuł ukazuje obraz Ostrołęki i powiatu w czasach młodości Wiktora Gomulickiego tj. w połowie XIX wieku. Przedstawiona jest zarówno gospodarka jak też infrastruktura społeczna i życie mieszkańców. Ostrołęka była wówczas siedzibą powiatu stanowiła centrum administracyjne oraz handlowo usługowe dla sąsiednich terenów. Kondycja gospodarcza miasta po zniszczeniach w czasie powstania listopadowego, szczególnie bitwy rozegranej 26 maja 1831 roku, była słaba. Również warunki bytowania mieszkańców powiatu były bardzo ciężkie. W miejsce zajęć typowo puszczańskich (myślistwo, bartnictwo, bursztyniarstwo) wchodziły zajęcia rolnicze (uprawa roli, hodowla zwierząt), co jednak ze względu na niską jakość gleb przynosiło stosunkowo niewielkie korzyści mieszkańcom.

W artykule oprócz ogólnie dostępnych opracowań wykorzystane zostały, nieznane dotychczas, materiały archiwalne, przede wszystkim z Archiwum Głównego Akt Dawnych, Archiwum Łomżyńskiego oraz Pamiatniaja kniżka łomżinskoj guberni. Szczególnie interesujące są informacje o budowie Szpitala Powiatowego oraz donacji księdza Wojciecha Dłużniewskiego.

SŁOWA KLUCZOWE: Ostrołęka, XIX wiek, gospodarka, szkolnictwo, ochrona zdrowia

SUMMARY

The author of this article points out the picture of the Ostrołęka district as well as the town in the time of Wiktor Gomulicki youth. He presents the economy, social infrastructure of citizens' lives. Ostrołęka was treated centre for neighbouring areas. The economic condition of Ostrołęka was weak especially after devastations of November Insurrection and the Bathe of Ostrołęka on 26 th may 1831. The conditions of inhabitants' existence was also very hard. The primeval forest styles of lives (hunting, wild-bee keeping) ambering animals but the poor-quality soil yielded small benefits for dwellers. The writer used not only the common and well – known papers and studies but also the unknown archives. They included information from Archiwum Główne Akt Dawnych (the Main Archive of Ancient Acts), Archiwum Łomżyńskie and Pamiatniaja uniżka Łomżinskoj guberni. The most interested information is about building of hospital (Szpital Powiatowy) and donation of priest Wojciech Dłużniewski.

KEY WORDS: Ostrołęka, 19 st. century, economy, education, health protection